

Наружная сторона обложки

**Hüseyn Hüseynov
Kazım Hüseynov
Əhməd Əliyev**

RƏQABƏT QABİLİYYƏTLİ NARÇILIQ

Bakı - 2022

148 mm

210 mm

Bu kitabça HH GROUP-un dəstəyi ilə nəşr edilmişdir.

Hüseynov Hüseyn Qarakişi oğlu
Biologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Hüseynov Kazım Qarakişi oğlu
Biologiya üzrə elmlər doktoru

Əliyev Əhməd Səməd oğlu
Alim-aqronom, Aqrar layihələr üzrə ekspert

Ön söz

İstehlak bazarında nar meyvəsinə olan istehlakçı tələbi illər üzrə dəyişir. Meyvənin qabığına rənginə, ölçülərinə, gilələrin rənginə və dadına qarşı yeni istehlakçı tələbləri yaranır.

Bəzi istehlakçılar bütöv meyvəni, bəziləri dənələnmiş və qablaşdırılmış, bəziləri isə təzə sıxılmış nar suyunu istehlak etməyə üstünlük verirlər. İstehlakçı tələbinə uyğun gələn nar meyvəsini və ya digər dəyər əlavə edilmiş məhsulları bazara təklif edən istehsalçı, məhsulunun satışından onu qane edəcək miqdarda gəlir əldə edir. Rəqabətli bazara məhsul təklif edən istehsalçı, öz təsərrüfatında əsaslandırılmış, bir birini tamalayan, istehsalın və satışın bütün mərhələlərində yerinə yetirilən fəaliyyətlərdə mövcud yerli və beynəlxalq keyfiyyət standartlarının tələblərinə əməl etməlidir. Yalnız bu halda siz öz məhsulunuzu bazar axtarmaq yox, əksinə məhsulunuzun pərəkəndə və topdan satış qiymətlərini diqtə etmək iqtidarında olacaqsınız.

İndiki halda bazarda nar kolunun becərilməsi üzrə qabaqcıl texnologiyalar, istehsal vasitələri və avadanlıqlar mövcuddur. Ancaq həm yeni salınan intensiv və eləcə də ənənəvi nar bağlarında bu texnologiya və vasitələrin tətbiqi və rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalı, rəqabət üstünlüyünə malik bilgi, bacarıq və səriştəsi olan mütəxəssisə tələb yaradır.

Ümid edirik ki, narçılıq üzrə bu vəsait sizin rəqabətli bazarda üstünlük əldə etməyinizdə, rəqabət qabiliyyətli narçılıq təsərrüfatı və nar meyvəsi istehsalında yardımçınız olacaqdır.

**Qüvvət elmdədir – başqa cür heç kəs,
Heç kəsə üstünlük eyləyə bilməz
Nizami Gəncəvi**

Hörmətlə,

Hüseyn Hüseynov
Azərbaycan Aqronomlar İttifaqının sədri

MÜNDƏRİCAT

1. RƏQABƏT QABİLİYYƏTLİ BAĞ VƏ MƏHSULANLAYIŞI	5
2. BAĞLARDA AQROTEKNİKİ XİDMƏTLƏRİN İDARƏ EDİLMƏSİ	7
2.1. Təqvim planı	7
2.2. Əkin sxemi	8
2.3. Quru və yaşıl budamalar	10
2.4. Gübrələrin tətbiqi	12
2.5. Suvarma	15
2.6. Bitki mühafizə tədbirləri	18
2.7. Məhsul yığımı və saxlanma	31
3. RİSK VƏ TƏHLÜKƏLƏR	34

1. RƏQABƏT QABİLİYYƏTLİ BAĞ VƏ MƏHSULANLAYIŞI

Nar meyvəsindən yerli emal müəssisələrində və eləcə də ev şəraitində dəyər əlavə olunmuş məhsullar istehsal edilir. İri emal müəssisələrinin məhsulları əsasən ixrac bazarlarına təklif edilir.

Cədvəldə qeyd olunan imkanlar məşğulluq və gəlir əldə etmək baxımından əhəmiyyətlidir. Bu imkanların inkişafının dəstəklənməsi narçılıq sektorunun inkişafına özəl sərmayə qoyuluşunu stimullaşdıracaqdır. Müəssisələrin xam mala olan tələbi istehsalın inkişafına təsir edəcəkdir. İstehsal müqavilə şərtləri əsasında olmaqla inkişafın dayanıqlığı təmin olunacaqdır.

NARÇILIQ SEKTORUNDA MÖVCUD BAZAR İMKANLARININ İNKİŞAF SƏVİYYƏSİ

BAZAR İMKANLARI	İNKİŞAF SƏVİYYƏLƏRİ		
	İnkişaf etmişdir	İnkişaf etməkdədir	İnkişaf etməmişdir
Avropa ölkələrinə nar ixracı			
Ərəb ölkələrinə nar ixracı			
MDB ölkələrinə nar ixracı			
MDB ölkələrinə nar şirəsi ixracı			
Nar yağı istehsalı üçün məhsulun nardənə şəklində ixracı			
Yerli bazarlarda nar satışı			
Yerli emal müəssisələrinə xammal satışı			
Ev təsərrüfatlarında nar şirəsi və digər dəyər əlavə olunmuş məhsulların istehsalı			
Ev şəraitində meyvənin ənənəvi şəkildə saxlanması			
Meyvənin soyuducu kameralarda saxlanması			
Meyvənin nar kolunun üzərində xüsusi kağız kisələrdə 1 – 2 ay müddətinə saxlanması			
Satış üçün yararsız çatlamış meyvənin nardənə şəklində qablaşdırılmamış şəkildə satılması			
Şəffaf plastik qablarda nardənənin qablaşdırılmış şəkildə satışı			
Nar qabığından boyaq və dərman maddələrinin istehsalı			

Meyvənin satış müddətinin uzadılması. Ərazilərin torpaq-iqlim şəraitindən və becərilən nar sortlarının xüsusiyyətlərindən asılı olaraq nar meyvəsi oktyabr – noyabr aylarında yerli və ixrac bazarlarına təklif edilir.

İki ay müddətində iri həcmdə nar meyvəsinin bazara təkilfi istehlak bazarında “bolluğun böhranı”nı yaradır. Təklif tələbi üstələdiyi üçün məhsulun satış qiyməti nisbətən aşağı olmaqla istehsalçını qane etmir. Bu baxımdan da ev şəraitində və soyuducu kameralarda saxlanması məhsulun satış müddətinin uzanmasına səbəb olacaqdır. Bazarda təklifin aşağı dövrlərində məhsulun satışa çıxarılması nisbətən yüksək satış qiymətlərindən faydalanmaq imkanı yaradacaqdır.

MƏHSULUN RƏQABƏT ÜSTÜNLÜYÜNÜ TƏMİN EDƏN TƏDBİRLƏR SİSTEMİ

TƏDBİRLƏR	TƏRƏFDAŞ QURUMLAR			
	Dövlət	Özəl	İctimai	Beynəlxalq
Əsaslandırılmış dəstək, subsidiya və sığorta sistemi				
Güvənli ixrac bazarlarına çıxışın dəstəklənməsi				
Texnologiyanın hazırlanması, yayımı və tətbiqi				
Beynəlxalq təcrübənin yayımı və tətbiqi				
İxracın təşviqi				
Dövlət və özəl xidmətlər bazarının inkişafı				
Marketing üzrə dövlət və özəl qurumların birgə müəssisəsi				
Sərfəli və səmərəli maliyyə kredit xidmətləri/məhsulları				
İctimai infrastrukturun təmin olunması				
Kiçik və orta ölçülü emal müəssisələrinin inkişafı				
Bazar infrastrukturunun inkişafının dəstəklənməsi				
Elektron qeydiyyat sisteminin təşkili və idarə edilməsi				
Təsərrüfatların sertifikatlaşdırma sistemi				
İxtisaslı və peşə yönümlü kadr hazırlığı				
Kooperativlərin inkişafının stimullaşdırılması				

-6-

2. BAĞLARDA AQROTEKNİKİ XİDMƏTLƏRİN İDARƏ EDİLMƏSİ

2.1. Təqvim planı

Təqvim planı. Aqrotekniki tədbirlər ərazilərin torpaq – iqlim şəraiti, çoxillik təsərrüfat təcrübəsi və mütəxəssis rəyi nəzərə alınmaqla tərtib olunur. Təqvim planı işlək və çevik bir məlumat toplusudur. Təsərrüfat fəaliyyətinizdə bu məlumatlar xüsusilə iqlim amillərinin təsiri ilə hər gün də dəyişə bilər.

Bu baxımdan da, bu cədvələ istinad etməklə öz təsərrüfatınız üçün il ərzində aqrotekniki tədbirlər planını tərtib etməlisiniz. Təkmil təsərrüfat təcrübəsi ərazinin və bitkinin sort xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, bağın ərazisində fəaliyyətlərin əsaslandırılmış, ardıcıl olaraq və vaxtında həyata keçirilməsidir.

Təkmil şəkildə təsərrüfat fəaliyyətlərinin planı və müvafiq olaraq planın yerinə yetirilməsi üzrə qeydiyyat və uçotun aparılması məqsəduyğundur. Həmin sənədlər əsasında təsərrüfatınıza sertifikat almaq üçün müvafiq dövlət qurumlarına müraciət edə bilərsiniz.

Sertifikatlı təsərrüfatların isə həm yerli, həm də ixrac bazarlarına çıxışı asanlaşır. Beləliklə, təsərrüfatınız və məhsulunuz digərlərinə nisbətən rəqabət üstünlüyü əldə etməklə rəqabət qabiliyyətli olacaqdır.

TƏQVİM PLANI

Fəaliyyətlər	AYLAR												
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	
Sanitar tədbirlər													
Torpaq və yarpaq analizi													
Gübrələrin tətbiqi													
Quru budama													
Don suyu													
Funqisidlərin tətbiqi													
Suvarma													
Kökənkənar yemləmə													
İnsektisidlərin tətbiqi													
Herbisidlərin tətbiqi													
Yaşıl budama													
Məhsul yığılı													
Məhsul satışı													

-7-

210 mm

148 mm

148 mm

2.2. Əkin sxemi

Xüsusi ilə iri ölçülü intensiv bağların salınmasında əkin sxemi xalq arasında deyildi ki kimi “yüz dəfə ölçülüb, bir dəfə biçilməlidir”. Nar bağlarının salınmasında əkin sxeminin ölçüləri;

1. Yalaqlarda gövdələrin sayından asılı olaraq dəyişir. Belə ki, tək gövdəli bağlarda, ərazilərdən asılı olaraq, kollar arasındakı məsafə 1,5 – 2,0 metr, cərgə arasındakı məsafə isə 3,0 – 5,0 metr arasında dəyişir. Çox gövdəli əkin üsulunda isə kollar arasında məsafə 3,0 – 5,0 metr, cərgə arasındakı məsafə isə 5,0 – 7,0 metr arasında dəyişir.

2. Nisbətən münbit əkin sahələrində torpaqdan səmərəli istifadə baxımından bir ha – da bitki sıxlığı, qeyri-münbit torpaqlara nisbətən daha çox olur.

3. Alçaqboylu və çətirinin ölçüləri nisbətən kiçik olan nar sortlarının əkin sxemlərində ölçülər nisbətən kiçik olur.

Əkin sxemində ölçülərin optimallaşdırılması, aqrotexniki qaydalara uyğun tədbirlərin səmərəli şəkildə aparılmasını asanlaşdırır, bəzi aqrotexniki tədbirlərin mexanikləşdirilməsi üçün imkan yaranır. Günəş şüasının cərgə aralarına və kollar arasına düşməsi, torpaq qatında və kök sistemi ətrafında mikrofloranın fəaliyyətini aktivləşdirir. Əkin qatında olan qida maddələri bitkilər tərəfindən mənimsənilə bilən vəziyyətə düşür.

Bağın ərazisində optimal sayda bitki sıxlığı olduğu halda, hava kütləsinin maneəsiz axını (aerasiya) baş verir. Hava axını havada və torpağın üst qatında olan rütubətin sahədən kənarlaşmasına səbəb olur. Nəticədə xəstəlik törədən mikroqanizmlərin inkişafı məhdudlaşır. Həmçinin hava axını bağın ərazisində temperaturu nisbətən aşağı salmaqla, zərərverici həşəratların çoxalmasına mənfi təsir edir.

-8-

Əkin vaxtı. Ərazilərin iqlim şəratindən asılı olaraq payız fəslinin son aylarında nar tinglərinin əkilməsi məqsədəuyğundur. Çünki, erkən yazda bitkinin kök sistemi torpaqda olan qida maddələrini mənimsəyərək inkişaf etmək iqtidarında olur. Erkən yazda əkilən tinglər isə torpaq mühitinə yuğunlaşana və kök sistemini inkişaf etdirənə kimi müəyyən qədər zaman keçir. Nəticədə bu tinglər aktiv fizioloji inkişafdan nisbətən qeridə qalırlar.

Nar sortlarının seçilməsi

• Əvvəl satış məqsədilə süfrəlik və yaxud sənaye sortlarının seçimi aparılır;

• Daxili və ya xarici bazarların tələbləri əvvəlcədən müəyənənləşdirilir;

• Yetişmə vaxtına (tez, orta, gec) və ya dad keyfiyyətlərinə görə (turş, meyxos, şirin) nar sortlarından biri seçilir;

• Xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlı sortlar seçilməlidir;

• Dənələrin rəngi və iriliyi, qabığın rəngi və qalınlığı, həmçinin meyvələrin iriliyi nəzərə alınmalıdır.

Avropa ölkələrinə, xüsusilə qabığının və dənələrinin rəngi qırmızı, dadı meyxos olan nar sortlarımız ixrac edilir. Ərəb

ölkələri isə daha çox şirin nar sortlarına üstünlük verirlər. Həmçinin nar şirəsinin əldə edilməsi üçün qırmızı dənəli və dadı meyxos-turş olan nar sortlarına üstünlük verilir.

-9-

2.3. Quru və yaşıl budamalar

Budama bitki orqanizmində stress yaradan əməliyyatdır. Ancaq aqrotexniki qaydalar çərçivəsində, peşəkar işçi tərəfindən vaxtında aparılan budama həm məhsuldarlığa, həm də meyvənin keyfiyyət göstəricilərinə müsbət təsir edir.

Budama əməliyyatı, yalnız kök boğazında və gövdə üzərində əmələ gələn pöhrələrin mexaniki kənarlaşdırılması deyil.

Peşə hazırlığı olan işçi tərəfindən aparılan budama ilə bitkinin immunitetini artırmaq olar, torpaqdan mənimsənilən qida maddələrini yarpaq səthinin və meyvənin keyfiyyət göstəricilərinin artırılmasına istiqamətləndirmək mümkündür.

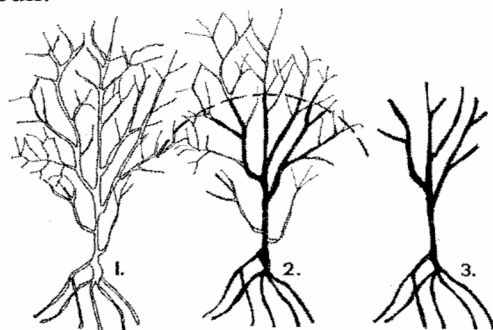
Budama əməliyyatı, yalnız kök boğazında və gövdə üzərində əmələ gələn pöhrələrin mexaniki kənarlaşdırılması deyil.

Peşə hazırlığı olan işçi tərəfindən aparılan budama ilə bitkinin immunitetini artırmaq olar, torpaqdan mənimsənilən qida maddələrini yarpaq səthinin və meyvənin keyfiyyət göstəricilərinin artırılmasına istiqamətləndirmək mümkündür.

Budama əməliyyatı nar bitkisinin həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət göstəricilərinə birbaşa təsir etdiyinə görə, bu əməliyyat mütəxəssis məsləhəti və nəzarəti altında aparılmalıdır. Bağın ərazisində budama əməliyyatı aparən müzdü işçilər mütəxəssis tərəfindən təkmil şəkildə təlimatlandırılmalıdır.

Təkmil budama əməliyyatı məhsuldarlığa və məhsulun keyfiyyətinə təsir edən digər aqrotexniki əməliyyatların da səmərəliliyinə təsir edir.

Budama ağacın quruluşunu möhkəmləndirir, budaqlar ağır meyvə yükünə davam gətirərək sınırmır. Cavan ağaclarda yüngül budama apardıqda məhsula daha tez düşürlər. Bar verən budaqlar daha çox gün işığı qəbul edir, meyvənin ölçü və rəng göstəriciləri yaxşılaşır.

-10-

Həmçinin, bitkinin yarpaq səthinin düzgün formalaşdırmaqla nar meyvələrini güncvürmədən müdafiə etmək və nəticədə meyvələrin qabıq hissəsində çatların əmələ gəlməsini nisbətən azaltmaq olar. Məhsul yığılımından sonra, qış aylarında və ya erkən yazda nar kollarının üzərində müşahidə olunan sınımış və quru budaqlar kənarlaşdırılmalıdır.

Bu hissələr həşəratın qışlama yerləridir. Bağın ərazisindən kənar yerdə toplanan bu hissələr digər bitki qalıqları ilə birlikdə xırdalanaraq kompost hazırlanmasında istifadə oluna bilər.

Həm tək gövdəli, həm də çoxgövdəli nar bağlarında, kök boğazında və torpaq səthindən 70 – 80 sm hündürlükdə gövdə üzərində əmələ gələn pöhrələr kənarlaşdırılmalıdır. Mütəxəssis məsləhəti ilə təsərrüfat şəraitindən asılı olaraq bu əməliyyat mexaniki və ya kimyəvi üsulla aparıla bilər.

Budama əməliyyatında istifadə olunan bağ qayçısı, əlcəklər və mişar mütəmadi olaraq dezinfeksiyaedici məhlulla təmizlənməlidir.

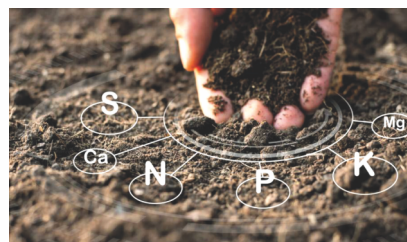
-11-

2.4. Gübrələrin tətbiqi

Vegetasiya dövründə bitki orqanizminin böyüməsi və inkişafı üçün qida maddələrinə tələbatı yaranır. Qida maddələrinin çox hissəsini bitki orqanizmi kök sistemi vasitəsi ilə torpaqdan, bir hissəsini isə kökdənkənar yemləmə şəklində yarpaq səthindən mənimsəyir.

Gübrələrin tətbiq üsullarının müqaisəsi		
Torpaq qatına tətbiqi	Yarpaq səthinə çiləmə	Damla suvarma üsulu
İşin həcmi böyükdür, əlavə işçi qüvvəsinə tələb yaranır	Yarpaq səthindən buxarlanma ehtimalı yüksəkdir	Xüsusi avadanlıq və vasitələrə tələb yaranır. Təkmil infrastruktur olmalıdır
Gübrənin səthdə bərabər paylanmasına əməl olunmur	Qida maddələri yarpaq səthindən daha tez mənimsənilir	Peşə hazırlığı yüksək olan işçi qüvvəsi olmalıdır. Gübrələrin qiyməti nisbətən yüksəkdir
Gübrədən faydalanma əmsalı nisbətən aşağıdır	Traktorla və ya çiləyici aparatla xidmət haqqı nisbətən yüksəkdir	Suvarma suyuna qənaət olunur. Qida maddələri birbaşa kök sistemə və suda həll olmuş şəkildə verilir
Qida maddələrinin itkisi nisbətən yüksəkdir	Günəş şüası, külək və yağış mənimsəmə faizini azalda bilər	Daimi nəzarət və xidmət göstərilməsinə ehtiyac var

Bitki orqanizminin xəstəliklərə, zərərvericilərə və quraqlığa qarşı dözümlülüyünü artırmaq, eləcə də yüksək və keyfiyyətli məhsul əldə etmək üçün mineral və üzvi gübrələr tətbiq olunur.

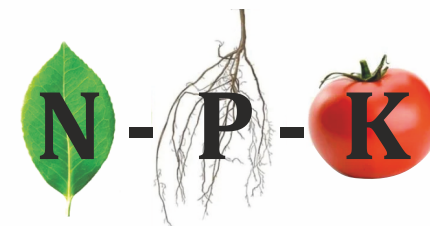
-12-

Bitkinin qida maddələrinə olan tələbatı iki yolla – torpaq və yarpaq nümunələrinin aqrokimyəvi analizini aparmaqla müəyyən edilir.

Analiz üçün nümunələrin götürülməsinin yeri, vaxtı, miqdarı və saxlanması müvafiq təlimatın tələblərinə uyğun olaraq yerinə yetirilməlidir. Nümunələrin analizinin nəticələrinə əsaslanmadan bağın ərazisində gübrələrin tətbiqi sahibkar üçün səmərəsiz sərmayə qoyuluşudur.

Normadan az miqdarda gübrə tətbiq olunduğu halda bitki orqanizminin vegetativ orqanları zəif inkişaf edir. Nəticədə məhsuldarlıq azalır, immun sistemi zəifləyir, orqanizm xəstəlik və zərərvericilərin təsirinə həssas olur.

Normadan artıq miqdarda gübrə tətbiqi isə vegetativ orqanların həddən artıq inkişafına, meyvənin ölçülərinə və rənginə mənfi təsir edir. Mənimsənilməyən gübrə qalıqları yeraltı su mənbələrinin və torpaq qatının kimyəvi maddələrlə çirklənməsinə səbəb olur.

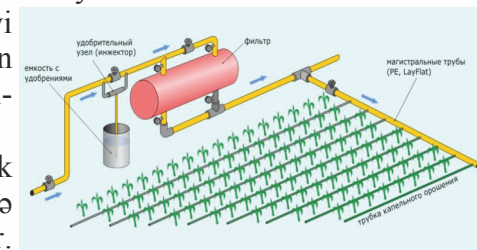

Bu baxımdan da bağın ərazisində tətbiq olunan gübrələrin bitkinin kök sistemi tərəfindən mənimsənilmə faizini artırmaq üçün qeyd olunan hallara əməl olunmalıdır.

Laboratoriya tərəfindən təqdim olunan analiz nəticələri əsasında mütəxəssis tərəfindən ərazinin torpaq – iqlim xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla gübrələrin tətbiq planı adlı sənəd tərtib olunur. Bu sənəddə tətbiq olunacaq gübrənin adı, forması, illik norması, bitkinin inkişaf fazaları üzrə dozası haqqında səliss məlumat olmalıdır.

Bitkinin kök sistemi ətrafındakı torpaq qatının nəliyi 60 – 70%, temperatur minimum 10 – 12°C, mexaniki tərkibi dənəvər olduqda, tətbiq olunan gübrələrin tərkibindəki qida maddələrinin bitkinin kök sistemi tərəfindən mənimsənilmə faizi yüksək olur.

Mümkün olduğu halda ənənəvi nar bağlarında da gübrələrin damla suvarma üsulu ilə tətbiqinə üstünlük verilməlidir. Bu üsulla qida maddələrinin kök sistemi tərəfindən mənimsənilmə faizi nisbətən yüksək olur.

-13-

Optimal miqdarda olan nəmlik şəraitində suda həll olan qida maddələrinin yuyularaq aşağı qatlara axını baş vermir. Bitkinin yarpaq nümunələrinin analizi əsasında mikro qidalara olan tələbatı müəyyən edilərək kökdənkənar yemləmə aparılmalıdır. Bu zaman bitkinin yarpaq səthi bitki üzərində yaşıl budama aparmaqla optimallaşdırılmalıdır. Belə ki, yüksək kollanma halında tətbiq olunan qidalandırıcı maddələrin mənimsənilmə faizi az olur.

Üzvi gübrələrin tətbiqi ağır gilli və gillicəli torpaqların məsaməliliyini, qumlsal torpaqların isə uduculuq qabiliyyətini artırır.

Həmçinin üzvi gübrələr torpaq məhlulunun turşuluğunu azaltmaqla bitki orqanizmi üçün vacib olan mikroelementlərin bitkinin kök sistemi tərəfindən mənimsənilməsi üçün əlverişli mühitin yaranmasına səbəb olur.

Gida maddələrinin istənilən formada və üsulda tətbiqinin səmərəliliyi, tətbiq olunan istehsal vasitələrinin keyfiyyətindən və ən əsası isə həmin qida maddələrini tətbiq edən işçi heyətin peşə hazırlığı və məlumatlılıq səviyyəsindən asılıdır. Aqrrotexniki tədbirlərin yerinə yetirilməsi üzrə təsərrüfatdaxili təkmil nəzarət sistemi bu tədbirlərin səmərəliliyini təmin edən əsas amillərdən biridir.

2.5. Suvarma

Suvarma suyunun qıtlığı şəraitində həm yeni, həm də köhnə bağların suvarma normaları və rejimləri yaz aylarından başlayaraq planlaşdırılmalıdır. Bağın ərazisinin vegetasiya dövründə fasiləsiz şəkildə suvarma suyu ilə təchiz olunması təmin olunmalıdır. Damla suvarma sistemi tətbiq olunan intensiv bağlarda isə suvara suyu ehtiyatı yaradılmalıdır.

Suvarma üsullarının müqaisəsi

Suvarma üsulları			
Ənənəvi suvarma		Damla suvarma	
Pozitiv	Neqativ	Pozitiv	Neqativ
İdarə olunması asandır	Suvarma normaları tənzimlənmir	Suya qənaət olunur	Əsaslı sərmayə qoyuluşu edilməlidir
Xüsusi səriştə və bacarıq tələb olunmur	Su itkisinin səviyyəsi yüksəkdir	Torpaq eroziyaya uğramır	Keyfiyyətli sudan istifadə olunmalıdır
Avadanlıq və vasitələrə ehtiyac yaranmır	İri həcmdə suya tələb yaranır	Alaq otlarının inkişafı ləngiyir	Fasiləsiz elektrik enerjisi olmalıdır
Saxlanma və təmir xərcləri azdır	Torpaq qatından qida maddələrinin yuyulması baş verir	Quraşdırılması asandır	Xüsusi səriştə və bacarıq tələb olunur
	Su ehtiyatı yaratmaq çətinidir	Su ehtiyatı yaratmaq mümkündür	Müntəzəm nəzarət olunmalıdır
			Hər il təmir və saxlama xərcləri yaranır

Suvarma rejimi və suvarma normaları ərazilərin torpaq-iqlim şəraiti nəzərə alınmaqla tərtib olunmalıdır. Bu zaman atmosfer yağıntılarının orta çoxillik miqdarının ərazilər üzrə 500 – 800 mm arasında olması

nəzərə alınmalıdır. Bitkinin kök sistemi ətrafındakı torpaq qatında nəmlik 50% təşkil edərsə, bağda suvarma aparılmalıdır. Bitkinin normal inkişafı üçün torpaq nəmliyi ərazilərdən asılı olaraq 60 – 70% arasında dəyişməlidir.

Torpaq qatının normadan artıq nəmliyi bitkinin kök sisteminin tənəffüsünü çətinləşdirir. Nəticədə bitkinin inkişafı üçün vacib olan qida maddələrinin kök sistemi tərəfindən mənimsəlməsi məhdudlaşır.

Kök sistemindəki aşırı nəmlik göbələk xəstəliklərinin inkişafını stimullaşdırır. Qida maddələri ilə təmin olunmayan bitkidə immun sistemi zəifləyir, xəstəliklərə yoluxma halları müşahidə olunur, çiçəkləmə və meyvə əmələgəlmə prosesi zəifləyir. Suvarma suyunun qıtlığı bitki orqanizmində stres yaradan hallardan biridir.

Bu fəaliyyət planında ərazilərin torpaq-iqlim xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Nar kolu quraqlığa davamlı bitki olmasına baxmayaraq, su qıtlığı ilk növbədə məhsuldarlığı və məhsulun keyfiyyət göstəricilərini aşağı salan amildir.

Bağın suvarılmasında yaranan uzunmüddətli fasilələr nəticəsində məhsul yığılı ərəfəsində meyvənin 25 – 30% - i çatlayaraq yararsız hala düşür. Koldakı meyvələr optimal ölçüdə olmur, meyvənin rəngi cəlbedici olmur, gilələr az sulu, dənəsi isə iri olur.

Torpaq-iqlim şəraitinin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, yaz aylarından başlayaraq nar bağlarında hər 7 – 15 gündən bir suvarma aparılmalıdır. Yüngül mexaniki tərkibli, qumsal torpaqlarda bu müddət bir qədər az, ağır gilli və gillicəli torpaqlarda isə nisbətən çox olmalıdır. Bağın ərazisində suvarma suyunun kiçik gölməçələr şəklində toplanması yolverilməzdir.

Suvarmanın intensivliyi yaz aylarından başlayaraq yay aylarına doğru artmaqda davam etməlidir. Avqust ayının ortalarından başlayaraq sentyabr ayına kimi suvarmanın intensivliyi tədricən azalmağa doğru davam edir. Torpaq qatında qışlayan zərərvericilərə qarşı mübarizə məqsədi ilə nisbətən soyuq qış aylarında bir dəfə don suyu verilməsi məqsədə uyğundur. Suvarma suyundan səmərəli istifadə yüksək və keyfiyyətli nar məhsulu istehsal etmək istiqamətində həyata keçirilən bütün aqrotexniki tədbirlərin səmərəliliyinə zəmin yaradan amildir.

İntensiv nar bağlarının suvarılmasında tətbiq olunan damla suvarma üsulu sərmayə qoyuluşuna və təkmil idarə etməyə tələb yaradır. Ancaq suvarma suyunun qıtlığı ilə əlaqədar yarana biləcək risklərin qarşısının alınmasında bu üsul daha sərfəlidir. Yeni salınacaq nar bağlarında su qıtlığı ilə əlaqədar yarana biləcək risklərin səviyyəsini yumşaltmaq üçün – quraqlığa dözümlü nar tinglərinin əkilməsi, damla suvarma sisteminin tətbiqi, kök sistemində çürümüş peyin və ya kompost verilməsi, kol üzərində yaşıl budamanın aparılması, bağın ərazisinin əlaq otlarından təmizlənməsi, kök sistemində hiqroskopik (torpaqdakı nəmliyi özündə saxlayan) mineral gübrələrin tətbiq edilməsi kimi mümkün aqrotexniki tədbirlər həyata keçirilməlidir.

2.6. Bitki mühafizə tədbirləri

BITKİ MÜHAFİZƏ SİSTEMLƏRİNİN MÜQAIŞƏSİ

ƏNƏNƏVİ	QABAQCIL
Bitki mühafizəsi xidmətləri üzrə formalaşmamış özəl qurumlar	Bitki mühafizəsi üzrə formalaşmış dövlət qurumları və özəl xidmət göstərən qurumlar
Müşahidə, laboratoriya təhlilləri və mütəxəssis rəylərinə əsaslanmayan diaqnozlar və mübarizə üsulları	Çoxillik müşahidələrə əsaslanaraq tərtib olunan bitki mühafizə proqramı
Bir - birini tamamlamayan mübarizə üsulları	Profilaktiki (qabaqlayıcı) tədbirlər sisteminə üstünlük verilməsi (torpaq, iqlim, su, təbii düşmənlər, sort seçimi, əkin materialı, suvarma, gübrələmə və s.)
Qeyri-adekat avadanlıq və çiləyici vasitələr	Bir-birini tamamlayan mübarizə üsulları (KMT/İPM)
Əsaslandırılmadan kimyəvi mübarizə üsuluna üstünlük verilməsi	Təkmil müşahidə sistemi ilə ehtimal olunacaq xəstəlik və zərərvericilərin müəyyən olunması və profilaktiki tədbirlər.
Pestisidlərin qeyri - müəyyən keyfiyyət göstəriciləri	Laboratoriya və mütəxəssis təhlilləri əsasında mübarizə üsulunun əsaslandırılması
Əsaslandırılmadan pestisidlərin birgə tətbiqi təcrübəsi	Təhlillərə əsaslanan mübarizə vasitələrinin müəyyən olunması
Qeyri-peşəkar muzdlu işçi qüvvəsi	Mübarizə vasitələrindən istifadə qaydaları, istifadə normaları və tətbiq vaxtının müəyyən olunması haqqında peşəkar bilgiyə malik işçi qüvvəsindən istifadə
Təhlükəsizlik qaydalarının tələblərinə əməl olunmaması	Təhlükəsizlik qaydalarının tələblərinə əməl olunması
Meyvə yığımına qədər gözləmənin maksimal dövrü barədə təlimatın tələblərinə əməl olunmaması	Mübarizə tədbirlərinin meyvə yığımı vaxtı ilə uyğunlaşdırılması
Pestisidlərin meyvədə maksimum qalıq miqdarı haqqında məlumatlılıq	Pestisidlərin meyvədə maksimum qalıq miqdarı barədə təlimatın tələblərinin yerinə yetirilməsi
Pestisidlərdən istifadənin qeydiyyatının aparılmaması	Qabaqcıl Təsərrüfat Təcrübəsinin (Qlobal QAP) tələblərinə uyğun qeydiyyat sistemi

-18-

Narın qeyri-infeksiyon xəstəlikləri

Xloroz yarpaqların saralması ilə müşahidə olunur ki, bu da fotosintezin zəifləməsinə və hətta dayanmasına səbəb olur. Bu xəstəlik adətən karbonatların səviyyəsi yüksək olan torpaqlarda müşahidə olunur. Belə torpaqlarda dəmir duzları bitki üçün mənimsənilə bilməyən birləşmələrə çevrilir. Xlorozun əlamətləri virus mənşəli xəstəliklərin əlamətlərinə bənzər olduğuna görə xəstəliyin diaqnostikası mütəxəssis tərəfindən aparılmalıdır.

Qara yel yarpaqların və bütöv bitkinin şiddətli isti küləklər nəticəsində quruması ilə müşahidə olunur.

Yumurtalıq və tumurcuqların tökülməsi nəmliyin və qida maddələrinin çatışmazlığı, torpaqda və havada yüksək temperaturun olması və hava şəraitinin kəskin dəyişməsi nəticəsində müşahidə olunur.

Eybəcərləşmə yarpaqların formasının dəyişməsi, qıvrılması və xlorotik (sarımtıl-alabəzək) rəngdə olması ilə özünü göstərir. Xəstə bitkilər inkişafdan qalır, gövdələr nazik olur və sağlam bitkilərdən əhəmiyyətli dərəcədə az məhsul verir. Eybəcərləşmənin müxtəlif xarici abiotik amillərdən qaynaqlandığı bildirilir.

Yosun əmələ gəlməsi adətən erkən yay aylarında yazda sıx əkin aparılmış, çoxlu miqdarda zoğlar əmələ gəlmiş baxımsız bağlarda müşahidə olunur. Gövdə və zoğlar üzərində qırmızı çalarlı yaşıl rəngli yosun əmələ gəlir, qısa doğru bozuntul yaşıl rəng alır. Yosun olan gövdələrdə çatlamalar görünə bilər. Bitkiyə birbaşa zərəri olmasa da dolayısı ilə zərərli orqanizmlərin toplandığı və qışlaması üçün şərait yaratdığı üçün bitkiyə zərər vurur.

-19-

210 mm

148 mm

148 mm

Günəş yanığı

Meyvə çatlamaları

Meyvə çatlamaları narın yetişmə fazasına yaxın vaxtlarda başlayır və yetişkənlik fazasında özünü daha çox büruzə verir. Çatlamaya meyvə qabığının meyvənin içindəki böyümə təzyiqinə dözməyərək ani şəkildə partlaması səbəb olur. Bunun əsas səbəbləri sort özəlliyi, məhsul yığımının gecikdirilməsi, yetişmə dövründə suyun düzensiz və normadan artıq verilməsi, qabıqdakı günəş yanığı, qabıqda həşəratın yaratdığı mexaniki zədələr, yağışlar, bitkinin qidalanmasında yol verilmiş yemləmə pozuntuları, gecə və gündüz temperaturları arasındakı kəskin fərq, quraqlıq dövründən sonra isti küləklər, bəzi xəstəliklər və zərərvericilər ola bilər.

Torpaqların şoranlaşması, temperatur, minerallar, su və sair belə amillərin çatışmazlığı və ya normadan artıq olması nəticəsində yaranan stres hallar da narın qeyri-infeksion xəstəliklərinə səbəb olur.

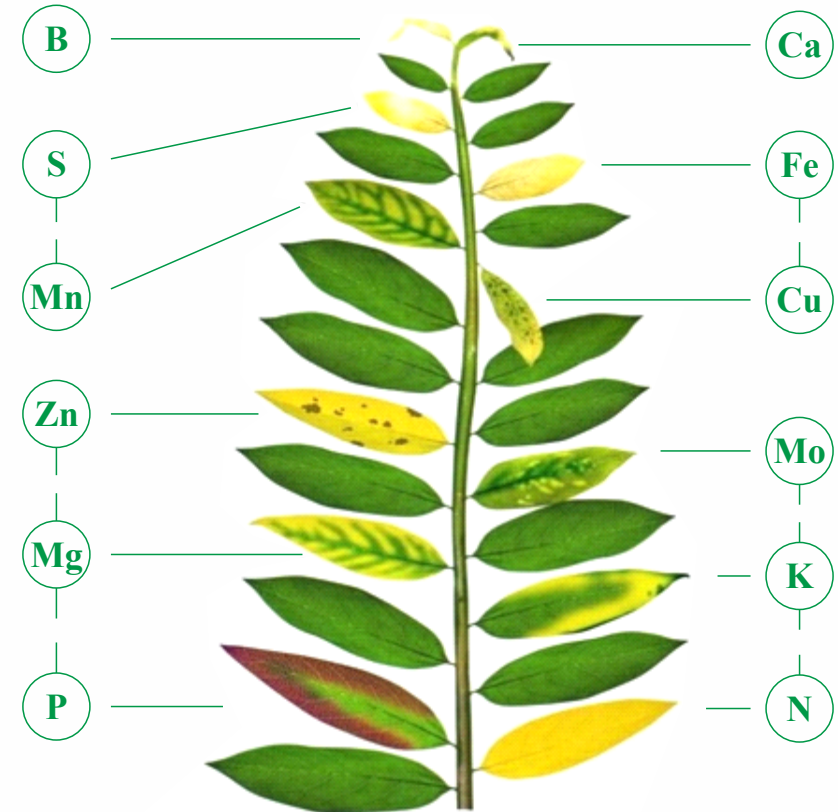
Torpaqların şoranlaşması bitkidə fitohormonların nisbətlərinin dəyişməsinə, bəzi fitohormonların konsentrasiyasının artmasına, bəzilərinin isə azalmasına səbəb olur ki, bu da öz növbəsində bitkidə müxtəlif fizioloji və morfoloji dəyişiklərə gətirib çıxarır. Fitohormonlar bitkidə biokimyəvi proseslərin tənzimləyicisi rolunu oynayır.

Temperaturun normadan həddən artıq aşağı və ya həddən artıq yuxarı olması və kəskin dəyişməsi nar bitkisinin, xüsusilə də erkən yazda, normal inkişafına daha çox mənfi təsir göstərir.

Mineral maddələrin çatışmazlığı və normadan artıq istifadəsi də bitkidə müxtəlif neqativ dəyişiklərə səbəb olur. Mineral maddələrin çatışmazlığını aradan qaldırmaq üçün kompleks gübrələrlə vegetasiya müddətində bir neçə dəfə kökdənkənar yemləmə çox vacibdir.

Su çatışmazlığı (su stresi) bitkidə fotosintezin intensivliyinin azalmasına və nəticədə bitkidə fizioloji-biokimyəvi proseslərin zəifləməsinə, bəzən isə dayanmasına səbəb olur ki, bu da məhsuldarlığın azalmasını şərtləndirir.

Qida elementlərinin çatışmazlığı əlamətləri

Narın əsas xəstəlikləri

Xlorotik həlqəvi ləkələr və mozaika əlamətləri nar bitkisinde müşahidə olunan **virus** mənşəli xəstəliklərdir.

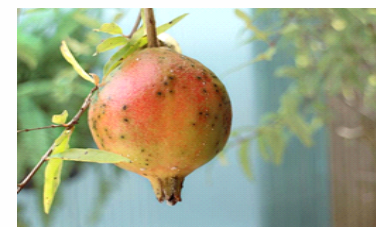
Bakteriyal ləkə yarpaqlarda bir və ya bir neçə sulu, tünd rəngli düzensiz ləkələrin görünməsi ilə başlayır və güclü sirayətlənmiş bitkilərdə yarpaqların vaxtından əvvəl tökülməsinə səbəb olur. Patogen gövdə və zoğları da yoluxdurur və onların üzərində çatlar əmələ gələ bilər. Ləkələr meyvə üzərində yağlı və tünd qəhvəyi olur və meyvələrdə də çatlar əmələ gəlir.

Antraknoz yarpaqların üzərində asimmetrik şəkildə tünd bənövşəyi və ya qara rəngli ləkələr yaradır. Yarpaqlar saralır və tökülür. Yetişmiş və yetişməmiş meyvələrdə ləkələr inkişaf edərək meyvə üzərində qəhvəyi və ya tünd-qəhvəyi rəngdə çökəklər əmələ gətirir. Adətən bu xəstəlik avqust-sentyabr aylarında müşahidə olunur.

-22-

148 mm

Serkosporioz yarpaq və meyvələr üzərində açıq-qəhvəyi rəngdə, budaqlarda isə qara ellipsis formalı ləkələr əmələ gətirir. Budaqlardakı sirayətlənmiş yerlər yastılaşır və ucları qurumağa başlayır. Güclü yoluxma zamanı bütöv bitki quruya bilər. Xəstəlik sentyabr-noyabr aylarında daha təhlükəlidir. Yoluxmuş budaqların və meyvələrin kəsilib atılması məqsədəuyğundur.

Boz çürümə narın çiçəklərinin tökülməsinə, yarpaqların, zoğların və meyvələrinin qurumasına səbəb olur. Sirayətlənmiş orqanların üzərində qonur ləkələr əmələ gəlir, həmin hissələr çürüyür və onların üzərində boz tükü örtük yaranır, sporeləri yumurtavari və ya yumru olub rəngsizdir.

Alternarioz yarpaqlar və meyvələr üzərində kiçik qəhvəyi rəngli dairəvi ləkələr əmələ gətirir. Bu ləkələr birləşərək meyvə üzərində geniş batıqlar çökəklər yaradır. Xəstə meyvələr solğun və istifadəyə yarasız olurlar.

-23-

148 mm

210 mm

Gövdə xərcəngi gövdə qabığında çatlar və onların ətrafında şişkinliklər əmələ gətirir. Zıyanverici çox sürətlə inkişaf edərək zədələnmiş yerlərdə çox sayda yaralar açır. Şaxta vurmuş bağlarda və mexaniki zədələnmiş bitkilərdə daha çox müşahidə edilir. +6°C temperaturdan aşağı şəraitdə xəstəliyin inkişaf riski yüksəkdir. Zədələnmiş zoğlar və bitkilər tam quruya bilər. Zədələnmiş zoğ və gövdələrin vaxtında budanıb məhv edilməsi və kəsilmiş hissələrin mis tərkibli fungusidlərlə (məsələn, Kocide) dezinfeksiya edilməsi xəstəliyin yayılmasının qarşısını alır.

Vilt bəzi budaqların və zoğların yarpaqlarının saralması, sonradan quruması və tökülməsi ilə müşahidə edilir. Belə bitkilər bir neçə ay və ya da bir il içərisində tam quruyurlar. Yoluxmuş gövdəni uzununa və ya eninə kəsdikdə gövdənin içinin bozuntulu- qəhvəyi rəngdə olduğu görünür. Xəstəlik mənbəyi torpaq və piknidlərdir. Viltlə yoluxma adətən 20°C temperaturdan aşağı şəraitdə baş verir. Drenaj kanallarının yaradılması xəstəliyə qarşı mübarizə vasitələrindən biridir.

-24-

Narın əsas zərərvericiləri

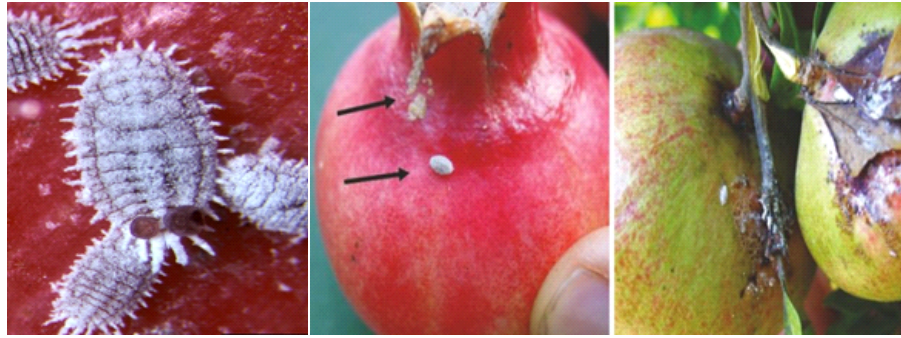

Mənənələr narın yarpaq, zoğ, çiçək və meyvələrinin şirəsini sormaqla qidalanır və bitkini zəiflədərək onun çiçəklərinin və meyvələrinin tökülməsinə, yarpaq və meyvələrinin deformasiyasına səbəb olur. Mənənələr tumurcuq dirlərində yumurta mərhələsində qışlayır və yazdan etibarən narın bütün aktiv vegetasiya dövründə 6-8 nəsil verərək ona ziyan vurur.

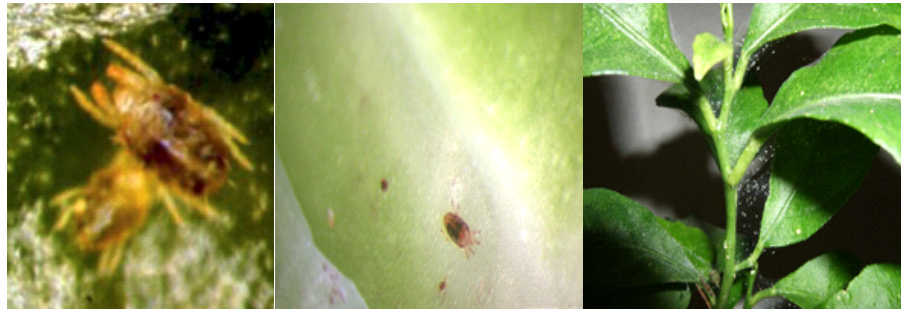

Yastıcalar bitkinin orqanlarının üzərinə sıx yapışmaqla öz yumurta və sürfələrini çox yaxşı qoruya bilirlər. Bu yerlərdə sarı və ya da qəhvəyi rəngli qabarıqlıq əmələ gəldiyi müşahidə olunur.

-25-

Unlu yasticalar 4 mm-ə qədər boyu olan, üzərləri ağ toz örtüklə qapalı, bədən rəngi sarı və ya sarıya çalan narıncı rəngdədir. Yay aylarında bitkinin yarpaq və zoğlarında qidalanır və sonra meyvələrə keçir. Adətən meyvələrin bir-birinə toxunduğu yerlərdə olurlar. Unlucalar yetgin fərd, sürfə və yumurta mərhələsində gövdə və zoğlardakı çatlarda və qabıq altında qışlayırlar. İldə 3-6 nəsil verir.

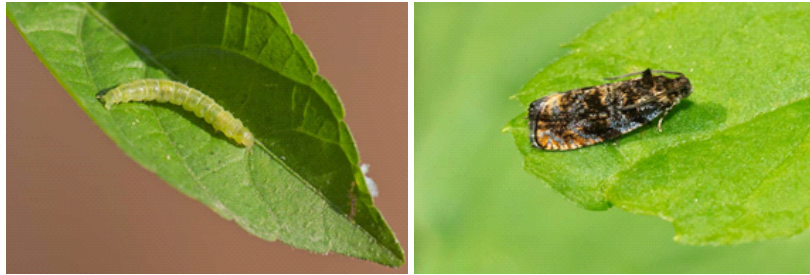
Gənələr yarpağın altında ağ kiçik nöqtələr və nazik tor kimi aydın görünür. Çox hərəkətli olduqlarına görə bir bitkidən digər bitkiyə tez keçirlər. Gənələr bitkinin şirəsi ilə qidalanırlar. Sürətlə yayıla bildikləri üçün əhəmiyyətli dərəcədə yarpaqları zədələyərək onların tökülməsinə səbəb olurlar. Bundan başqa gənələr müxtəlif virusların daşıyıcıları olduqları üçün də çox təhlükəlidir.

Ağqanadlılar boyları 2 mm-dən çox kiçik həşərat növüdür. Bitkinin demək olar ki, bütün orqanlarında görünə bilər və olduqları yerdə ağ toz şəklində şirəli örtük yaradır. Yumurtalarını yarpağın alt tərəfinə qoyurlar, birinci nəsil təxminən iyun ayının əvvəllərində müşahidə olunur. Ağqanadlılar Azərbaycanda 9-11 nəsil verə bilər. Ən çox sirayətlənən bağlar sıx əkin aparılmış, yüksək rütubətli və baxımsız bağlardır.

Tripslərin həm yetgin fərdləri, həm də sürfələri bitki üçün çox təhlükəlidir. Zədələnmiş yarpaqların rəngi solur, yarpağın kənarlarında tripslərin mexaniki zədələrinin yeri aydın seçilir. Yarpağın alt hissəsində qonur ləkələr əmələ gəlir, yarpağın səthi parlaq gümüşü rəng alır. Tripslə güclü sirayətlənmiş yarpaqlar məhv olur, çiçəklər isə deformasiya olunur.

Yarpaqbükənin əsasən tırtılları bitkini zədələyir. Tırtıllar kiçik qonur, nöqtəli yaşıl rəngdə olur. Tumurcuqlar şişməyə başladığı zaman onlar tumurcuqların içərisinə girir və onun içərisini yeyirlər. Sonra bu tırtıllar yarpaqlarla qidalanır, yarpaqları torla sarıyırlar və onlar bükülür.

Nar meyvəyeyəni (odlucası) yumurtalarını əsasən narın tacına, bəzən də qabıqdakı çatlara qoyur. Yumurtadan çıxan tırtıllar meyvənin içərisinə keçir və hələ bərkiməmiş nar toxumlarını yeyir. Zədələnmiş kiçik meyvələr tökülür, toxumlarının bir qismi zədələnmiş meyvələr isə adətən çürüyür.

Gövdə qurdu narın cavan zoğlarında qidalanmaya başlayaraq sonradan qalın zoğlarda və gövdələrdə dəliklər və kanallar açaraq bitkini əhəmiyyətli dərəcədə zədələyərək onun məhv olmasına səbəb ola bilər. Tırtılların açdığı dəliklərdən bitki şirəsinin də axması müşahidə olunur.

-28-

Nar güvəsi qışı anbarlarda, ağac üzərində qalmış və ya da tökülmüş meyvələr ilə narın gövdə və zoğ qabıqlarının altında və çatlarda tırtıl formasında keçirir. Nar bağlarında aprel-iyun aylarında görünür və bu dövrdə nar çiçəkləmə fazasında olduğu üçün güvənin verə biləcəyi zərər əhəmiyyətli dərəcədə deyildir. Əsas təhlükəni nar güvəsinin 2-3-cü nəsilləri yaradır. Güvə yumurtalarını nar tacına qoyur və ildə 4-5 nəsil verə bilər.

Meyvə milçəyi 5 mm boyunda olub ev milçəklərinin 2/3- si qədərdir. Rəngi sarımtıl qəhvəyidir, sürfələri bulanıq-ağ rəngdədir, ayaqları yoxdur və bir meyvədə çoxlu sayda görünə bilər, pup şəklində torpaqda, sürfə halında isə ağacda qalmış və ya da tökülmüş meyvələrin içərisində qışlayır. İqlim şəraitindən asılı olaraq təxminən yaz sonu bağlarda görünməyə başlayır. İldə 5-8 nəsil verə bilər.

-29-

148 mm

148 mm

210 mm

Narın bitki mühafizəsi tədbirlərini həyata keçirərəkən aqrotexniki, bioloji və fiziko-mexaniki üsullara daha çox üstünlük vermək lazımdır. Kimyevi mübarizə üsulu yalnız digər mübarizə üsulları səmərəli olmadıqda istifadə edilməlidir.

Aşağıda tövsiyyə etdiyimiz bitki mühafizəsi (kimyevi üsul) tədbirləri planı təxmini xarakter daşıyır və yerli torpaq və iqlim şəraitinə uyğun olaraq əlavələr və dəyişikliklər edilə bilər.

Tövsiyyə edilən bitki mühafizəsi sxemi

Dərmanlama ardıcılığı	Xəstəlik və ya zərərverici	Dərmanlama fazası	Dərmanın adı və 1 hektara norması
1-ci dərmanlama	Dəmgil, Monilioz, Həşaratların gövdədə qışlayan formaları	Yazda tumurcuqlar açılana qədər	Kocide (Mis hidroksid - 53,8 % – 2,5 kq + Parsban (Chloropyrifos metyil-480 qr/lit + Deltamethrin 7,5 qr/lit) - 0,7 lt
2-ci dərmanlama	Dəmgil, Monilioz	Yarpaqların 80%-i tam formalaşdıqda	Proxanil (Propamocarb 40% + Cymoxanil 5%) – 2,0 lt
3-cü dərmanlama	Meyvəyeyən, Mənənə, Nar milçəyi, Yarpaqbükən, Qırmızı gənə	2-3 %-lik çiçəkləmə dövründə	Koragen (Xlorantraniliprol 20%) - 150 qr/lit Ladex (Lambda cyhalothrin 250 qr/lit+ Chloropyrifos metyil-150 qr/lit) - 0,1 lt Abagard (Abamektin 180 qr/lit) - 0,1 lt Avant (Indoxacarb 15%) - 0,3 lt/ha
4-cü dərmanlama	Meyvəyeyən, Mənənə, Nar milçəyi, Yarpaqbükən, Gənələr	Çiçəkləmənin sonunda	Danadim expert - 1,5 lt və ya Fufanon (Malation 500 g/lit) - 1,0 lt
5-ci dərmanlama	Dəmgil, Meyvə çürüməsi, Monilioz, Fomopsis, Meyvə ləkəliliyi	Meyvə əmələgəlmə dövründə	Entfun (Dithianon 400 qr/lit+ Trifloxystrobin-100 qr/lit) - 0,75 lt
6-cı dərmanlama	Dəmgil, Meyvə çürüməsi, Monilioz, Fomopsis, Meyvə ləkəliliyi	5-ci dərmanlamadan 10 gün sonra	Guadex (Chlorothalonil 500 g/lit+ Cymoxanil 75g/lit) - 2,0 lt

Bu mühafizə sxemi tövsiyə xarakteri daşıyır və torpaq-iqlim şəraitindən asılı olaraq dəyişikliklər edilə bilər

2.7. Məhsul yığımı və saxlanma

Meyvə yığımı. Meyvə yığımı ərafəsində bağın ərazisində müşahidə aparmaqla ehtimal olunan məhsulun satış miqdarı, ölçüləri və qabığının rəngi barədə məlumat əldə olunur. İlk məlumatlar əsasında yerli və ixrac bazarları üzrə araşdırmalar aparılır. Mümkün satış kanalları müəyyən edilir.

Ərazidə fəaliyyət göstərən rəsmi və qeyri-rəsmi tədarükçülərlə məsləhətləşmələr aparılır. Mümkün olduğu qədər ərazinin hava proqnozu haqqında məlumatlar əldə edilir. Keçən ilin satış kanalları və satış qiymətləri təhlil olunmaqla məhsulun optimal qiyməti müəyyən olunur.

Yığım ərafəsində suvarmalar və pestisidlərin tətbiqi aqrotexniki qaydalara riayət olunmaqla dayanır. İşçi heyətin və texnikanın bağın ərazisində maneəsiz hərəkətini təmin etmək üçün təmizlik işləri aparılır. Məhsulun ağacdan dərilməsi və bağın ərazisindən daşınması üçün avadanlıq və vasitələrin təchizatı aparılır. Meyvə tutumu 10 – 15 kq olan ağac və ya plastik materialdan olan yeşiklərdən istifadə olunur.

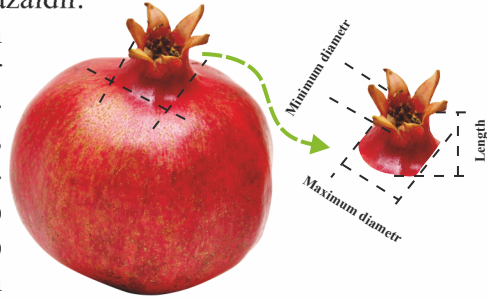
Qablara yığılmış meyvələrin saxlanma və çeşidləmə yerləri hazırlanır. Meyvə yığımına cəlb olunan müzdlu işçilər yığım, meyvənin sahədən daşınması və saxlanma yerlərinə yerləşdirilməsi qaydaları barədə təlimatlandırılır. Nar meyvəsinin çiçəkləməsi 2–3 ay müddətində olduğuna görə meyvələrin yetişkənliyi də müxtəlif vaxtlara təsadüf edir.

Ona görə də ilk dərimdə hansı ölçüdə meyvələrin dərilməsi əvvəlcədən tədarükçü ilə razılaşdırılır. Bu baxımdan da meyvə yığımı 2 – 3 dəfəyə həyata keçirilir. Təlimatsız və nəzarətsiz qaydada aparılan yığım nəticəsində məhsul itkisi ümumi itkilərin 10 – 15% - ni təşkil edir. Meyvə yığımında bağ qayçısından istifadə olunmalıdır. Bu zaman meyvənin qabığının səthində zədələr olmamalıdır. Meyvənin tacının hissələrinin qırılmasına yol verilməməlidir. Dərilmiş meyvələr yumşaq səthi olan qablara yığılmalıdır.

Yetişkenliyin əlamətləri. Meyvənin yetişkenliyi müəyyən olunanda sortun xüsusiyyəti nəzərə alınmalıdır. Yetişməmiş və ya yetişkenliyi ötmüş meyvələrin yığılması məhsulun əmtəə görünüşünü azaltmaqla onun rəqabət üstünlüyünü də azaldır.

Dərindən sonra kal meyvələrin yetişməsi baş vermir. Bu hal nar meyvəsinin xarakterik xüsusiyyətidir. Yetişkenliyi ötmüş meyvələr isə daşınma, çeşidləmə və saxlanma yerlərində zədələnərək məhsul itkisinə səbəb olur. Təqarükçünün tələbinə uyğun olan çəki (300 – 500qr.), qabığın parlaq qırmızı rəngi, nar dənələrinin sululuğu, rəngi, nar şirəsində şəkərin miqdarı eləcə də tacın uc hissələrinin tacın kənarına doğru inkişafı kimi əlamətlər meyvənin yetişkenlik göstəriciləridir.

Çeşidləmə və qablaşdırma nar meyvəsinin bazarda irəliləməsi baxımından ən vacib hallardır. Təsərrüfatların imkanlarından asılı olaraq çeşidləmə və qablaşdırmada müxtəlif texnologiya və vasitələrdən istifadə olunur. Bu tədbirlərin tədarükçülərlə razılaşdırılması daha məqsədə uyğundur.

Saxlanma. Bazarda nar meyvəsinə olan tələbatın səviyyəsindən, təsərrüfatların ölçülərindən, istehsalın həcmindən asılı olaraq məhsulun saxlanmasını təşkil edirlər. Çünki məhsulun saxlanması satışın müddətini uzatmaqla daha sərfəli satış dövrlərinin əldə olunması baxımından əhəmiyyətlidir. Nar meyvəsi ənənəvi şəkildə ev təsərrüfatlarında, eləcə də saxlanma üzrə təkmil infrastruktura malik soyutma kameralarında saxlanılır.

Kiçik və orta ölçülü təsərrüfatlarda satış müddətini uzatmaq üçün nar meyvəsinə ağacdan dərmədən şəffaf plastik kisələrdə 1 - 2 ay müddətində saxlamaq təcrübəsindən də istifadə edilir.

Məhsulun saxlanma müddəti sortun xüsusiyyətindən, saxlanma üçün istifadə olunan vasitələrdən və saxlama kameralarında yaradılan şəraitdən asılı olaraq dəyişir. Qeyd olunan halları nəzərə alsaq nar meyvəsinin saxlanma müddəti 2–3 və 5-7 ay arasında dəyişir.

Soyutma kameralarında optimal temperatur + 6 - 7°S, nisbi rütubət isə 85 – 90% arasında dəyişir. Bu rejimdə nar meyvəsinə 5 – 7 ay müddətində saxlamaq mümkündür.

3. RİSK VƏ TƏHLÜKƏLƏR

Yeni ənənəvi eləcə də intensiv nar bağlarının salınması çoxillik sərmayə qoyuluşudur. Bu baxımdan da sərmayə qoyuluşu əsaslandırılmalı və gələcəkdə yaranması ehtimal olunan risk və təhlükələrin idarə edilməsi üzrə sahibkar əsaslandırılmış məlumatla malik olmalıdır. Bu məlumatlar və onların təsirini nisbətən yumşaltmaq tədbirləri sərmayə qoyuluşunun əvvəlində müəyyən edilməli və qərarların qəbulunda onlara istinad olunmalıdır.

İstənilən biznes fəaliyyətinin yalnız uğurlu tərəflərini təsvir edib, bu istiqamətdə yaranma ehtimalı olan risk və təhlükələrin təsvir olunmaması biznesi uğursuzluğa aparan ən qısa yoldur.

Ətraf mühitdə qlobal səviyyədə anomal dəyişikliklər baş verir, dünya iqtisadiyyatında yeni münasibətlər sistemi formalaşır. İstehlak bazarında yeni məhsul və xidmətlərə tələbat yaranır, istehsal və xidmət sahələrində yeni və qabaqcıl texnologiyalar tətbiq olunur. Ərzaq təhlükəsizliyi və qida sağlamlığı kimi qlobal məsələlər gündəmə gəlməkdədir.

Bütün bu çağırışlara cavab vermək üçün təsərrüfat fəaliyyətində risk və təhlükələri düzgün qiymətləndirmək üzrə bacarıq və səriştə olmalıdır. Yalnız bu halda rəqabətli bazarda məhsulun nisbi rəqabət üstünlüyünə nail olmaq və müvafiq olaraq, təsərrüfatın dayanıqlı inkişafını təmin etmək olar.

Tərtib olunmuş cədvəldə mövcud halda və yaxın gələcəkdə narçılıq sektorunda kiçik və orta ölçülü fərdi təsərrüfat sahiblərinin üzvləşməyi risk və təhlükələrin qısa təsviri verilib. Həmçinin onların təsirinin aradan qaldırılması üzrə ehtimallar öz əksini tapmışdır. Bu tərtibat ümumi xarakterli olmasına baxmayaraq, fərdi qaydada tərtib olunduğu hallarda bu məlumatlara istinad oluna bilər.

RİSK VƏ TƏHLÜKƏLƏR	TƏSİR	EHTİMALLAR
Qlobal miqyasda		
Qlobal istilşmə	Resurslardan istifadə məhdudlaşır	Ərzaq təhlükəsizliyi üzrə dövlət proqramı
Regional münaqişələr	Bazarlara çıxış azalır	Sülh danışıqları və diplomatik səylər
Yoluxucu xəstəliklər	İqtisadi fəallığı məhdudlaşdırır	Sahibkarlığın inkişafına dövlət dəstəyi
Ölkə miqyasında		
Anomal təbiət hadisələri	Məhsuldarlıq aşağı düşür	Yeni bitki sortları və becərmə texnologiyaları
Manatın tənəzzülü	Gəlirlər azalır	Maliyyə bazarlarına nəzarət
Güvənsiz ixrac bazarları	Gəlirlər azalır	Alternativ bazarlar (Aropa və Şərq ölkələri)
Texnologiya üzrə idxaldan asılılıq	Məhsulun rəqabət gücünü azaldır	Yerli şəraitə uyğun texnologiyaların inkişafı
İstehsal vasitələri üzrə idxaldan asılılıq	Məhsulun rəqabət gücünü azaldır	Gübrələrin istehsalı üzrə müəssisə
İstehsalın sığortalanmaması	Risqlərin səviyyəsini artırır	Nar bağlarının sığortalanması (ASF)
Səmərəsiz xidmətlər bazarı və dəstək mexanizmləri	Rəqabət qabiliyyəti azalır	Aqrar xidmətlərin gücləndirilməsi (AXA)
Sertifikatsız təsərrüfat fəaliyyəti	Bazarlara çıxış məhdudlaşır	Fərdi təsərrüfatların sertifikatlaşdırılması (AQTA)
Kiçik və orta ölçülü fərdi təsərrüfatlar	Rəqabət gücünü azaldır	Kooperasiyanın inkişafı və təşviqi proqramı

Наружная сторона обложки

AZƏRBAYCAN NAR İSTEHSALÇILARI VƏ
İXRACATÇILARI ASSOSİASİYASI

Kitabçanın tərtibatında narçılıq sektoru üzrə məlumatların əldə olunmasında göstərdikləri dəstəyə görə Azərbaycan Nar İstehsalçıları və İxracatçıları Assosiasiyasının (ANİİA) əməkdaşlarına təşəkkür edirik.

**ƏLAVƏ MƏLUMAT ÜÇÜN AŞAĞIDAKI
ÜNVANA VƏ ƏLAQƏ TELEFONLARINA
MÜRACİƏT EDƏ BİLƏRSİNİZ.**

Ünvan:

Xırdalan-Binəqədi şossesi 3, Bakı, Azərbaycan

Tel:

(+994 12) 341 90 32, (+994 12) 408 20 57

Mob:

(+994 50) 872 97 08, (+994 50) 339 70 16
(+994 70) 744 07 09, (+994 70) 755 07 09,
(+994 70) 733 07 09

info@hhgroup.az
www.hhgroup.az

210 mm

148 mm